

מבוא ליחידת הוראה לכיתות ז' – ט'

יחידת ההוראה לכיתות ז' – ט' מתמקדת ביעד של קידום צריכה וייצור בני קיימא לנוכח משבר האקלים (הגלובלי) (יעד 12 של האו"ם) וכן יישום זכויות ילדים ובני נוער בסביבות חיים שונות. היחידה שמה דגש על אקלים, צריכה, זכויות ילדים והקשר ביניהם מתוך הכרה בצורך לקידום מודעות סביבתית של ההתנהגויות שלנו כאזרחי העולם המודרני. אנו חיים בעולם עתיר מוצרים, המעודד אותנו לצרוך הרבה, מהר ובמחיר נמוך. תרבות הצריכה (Consumer culture)¹ היא מושג המתייחס למערכת חברתית – כלכלית המעודדת צריכה של מוצרים ושירותים והופכת את תופעת הצריכה לערך מרכזי בחברה המודרנית. בתרבות כזו, המושג 'שופינג' הוא הרבה יותר מאשר קניית מוצרים שאנו צריכים. הוא מבטא צורת בילוי תרבותי שיש בו אלמנטים של התמכרות. תרבות הצריכה הינו מאפיין של חברות קפיטליסטיות, בהן תאגידים גדולים מניעים את הציבור לצריכה מוגזמת ועיוורת באמצעות פרסום ויצירת ביקוש מלאכותי. כחברה, הפכנו להיות 'קורבנות אופנה' נוכח המוצרים החדשים הפוקדים את החנויות. ניסיונות להדביק את קצב השינויים האופנתיים הופך את הצרכן לשבוי במלכודת צריכה.

לתרבות הצריכה השפעה מזיקה על התרבות אך זו יש לה השפעה מזיקה גם על כדור הארץ ועל חיינו בהווה ובעתיד. לצריכה המטורפת שבה אנו רוכשים מוצרים מיותרים, יש מחיר גם על כילוי המשאבים על פני כדור הארץ. תהליכי הייצור מזהמים את המים, האוויר והקרקע ומייצרים פסולת בכמויות ענק. תרבות הצריכה מהווה פגיעה שיש לה השלכות ישירות על איכות חיינו.

היא גם גורמת לאוכלוסיות רבות בעולם השלישי להפוך לעבדים של החברה השבעה, בתור כוח עבודה זול. מכיוון שהם נאלצים לעבוד באותם מפעלי יצור, במשכורות רעב, בתנאי עבודה קשים, במשך שעות רבות בכל יום. ילדים צעירים נכנסים לשוק העבודה בגיל צעיר מאוד והופכים עבדים מודרניים של העולם המתועש. הם מחמיצים הזדמנות לרכוש השכלה, מה שמכריע את גורלם כבר בגיל צעיר, לעוני גדול. בהתנהלותנו זו, אנו, תושבי המדינות השבעות, מנציחים את עוונותם ובורותם בקניית מוצרים זולים של חברות גדולות.

¹ מהי תרבות הצריכה? – אנציקלופדיית אוריקה

צריכה בכלל וצריכת יתר בפרט, הן בעלות קשר ישיר לשינויי האקלים. שינויי אקלים² הם שינויים ארוכי טווח וניכר באקלים כדור הארץ עקב שינויים טבעיים (בעבר) או פעילות אנושית (שינויי האקלים של היום). על פי רוב חוקרי האקלים בעולם הפעילות האנושית השפיעה על הרכב האטמוספירה (עליה בריכוז גזי החממה) מאז החלה המהפכה התעשייתית, ובאופן מואץ יותר החל מן המחצית השנייה של המאה ה-20. באופן טבעי פני כדור הארץ מתחממים מקרני האור הקצרות והאנרגטיות שמגיעות מהשמש. גזי החממה שנמצאים באטמוספירה, וביניהם פחמן דו-חמצני ומתאן, לוכדים חלק מהקרינה ארוכת הגל (אינפרא אדומה) הנפלטת מכדור הארץ לאחר שהתחמם מקרינת השמש, ומונעים ממנה לברוח אל מחוץ לאטמוספירה אל החלל – בדומה למתרחש בחממה. ומכאן השם "אפקט החממה". תופעה זו הינה טבעית, ובהיעדרה הייתה הטמפרטורה הממוצעת של פני כדור הארץ נמוכה בכ-40 מעלות צלסיוס מן הערכים הנוכחיים, ולכן לגזי החממה יש תפקיד חיוני בוויסות הטמפרטורה ובקיום החיים על פני כדור הארץ. אולם ככל שריכוז גזי החממה באטמוספירה גבוה יותר, כך יותר חום נלכד, מה שגורם להתחממות מוגברת של כדור הארץ או להתגברות אפקט החממה.

למרות שכמות הפחמן הדו-חמצני באטמוספירה השתנתה לאורך מיליוני שנים, במהלך כמה אלפי השנים האחרונות רמתו התייצבה, ואפשרה התפתחותו של אקלים נוח ויציב, שבו יכלה הציוויליזציה האנושית לשגשג. אך עם תחילתה של המהפכה התעשייתית, לפני כ-200 שנה בערך, התחלנו לכרות פחמן "עתיק" שהיה אגור באדמה. הדלקים המאובנים – פחם, נפט וגז טבעי – עשויים מאותם שאריות של צמחים וחיות שמתו עוד הרבה לפני שהאדם התהלך על פני הקרקע. האנרגיה שאגורה בהם מסוגלת לספק כוח למפעלי תעשייה, לתחנות ייצור חשמל, ולכלי רכב. מחד, שריפת דלקים אלו מעלה את ריכוז גזי החממה באטמוספירה. מאידך, התחלנו לכרות יערות לטובת תעשיית העץ ופינוי קרקעות לטובת חקלאות, תעשייה ועיור, וכך הפחתנו את יכולת כדור הארץ לספוח את הפחמן הדו חמצני על ידי עצים בתהליך פוטוסינתזה, ולקבע אותו בקרקע בצורת דלק מאובן. במצב זה, העלייה בריכוז הפחמן הדו-חמצני

² מה הסיפור של שינויי האקלים? - [זווית בחינוך](#)

באטמוספירה מאיצה את אפקט החממה על ידי לכידת חום רב יותר קרוב לפני השטח וגורמת להתחממות גלובלית-עלייה הנצפית במוצע הטמפרטורה קרוב לפני שטח כדור הארץ ובאטמוספירה.

מאז החלו הרישומים המודרניים של מידות החום על פני הקרקע בשנת 1880, עלתה הטמפרטורה הממוצעת של כדור הארץ בכמעט מעלת צלזיוס ש למה. זה אולי נשמע מעט, אבל למעשה מדובר בשינוי מאוד מהיר בטמפרטורה הממוצעת על פני כל כדור הארץ, שהתרחשה בפחות מ-150 שנה.

ההתחממות גורמת להפשרת הקרחונים היבשתיים ולכיפות הקרח בקטבים. להפשרת הקרחונים השפעות נרחבות כמו העלייה במפלס פני הים, אשר מסכן את האוכלוסיות המתגוררות באזורי החוף. בהתחשב בעובדה שרוב תושבי כדור הארץ חיים בקרבת חופים, מדובר בתופעה מדאיגה ביותר.

לצד ההתחממות הגלובלית, שינוי האקלים מתבטא גם בטמפרטורות קיצוניות של קור, ולכן התופעה הכוללת שאליה אנו מתייחסים היא "שינוי האקלים" (ולא רק התחממות כדור הארץ). שינוי אקלים כוללים תופעות של עלייה בתדירות של סופות, גלי חום/ קור קיצוניים, וכן באירועי שיטפונות ובצורות. התוצאות של תופעות אלו ישפיעו גם במישורים הכלכליים, הביטחוניים והבריאותיים.

דוח האקלים השישי של הפאנל הבין-ממשלתי לשינוי האקלים (IPCC)³ שהתפרסם בסוף אוגוסט 2021, קובע כי הקשר בין פעילות האדם, לבין שינוי אקלים גלובליים הוא חד משמעי וללא עוררין. הדו"ח סוקר את הבסיס המדעי והפיזיקלי לשינוי האקלים, ומספק מידע מדעי עדכני ואובייקטיבי על שינוי אקלים מעשה ידי אדם ועל ההשלכות והסיכונים הנובעים מכך. כמו כן, מצביע הדו"ח כי בכוחנו עדין להימנע מהתוצאות הקשות ביותר של משבר האקלים ולכן

³ דו"ח המומחים הבין-ממשלתי על שינוי האקלים IPCC

עלינו לעשות שינוי דרמטי בכל אורחות חיינו ולצמצם בחצי את פליטת גזי חממה עד 2030 עד להפסקה מלאה ב 2050.

מידע זה משרת את קובעי המדיניות ב-195 המדינות החברות ב-IPCC ובין גם ישראל. 234 מדענים השתתפו בכתיבת הדו"ח, שמסכם את הממצאים של יותר מ-14,000 פרסומים מדעיים.

לאור כל האמור, חובה עלינו ללמוד איך להשתמש ולייצר חלופות בנות קיימה על מנת למתן את שינויי האקלים ולצמצם את הפגיעה בזכויות ילדים כתוצאה מתהליכים סביבתיים, חברתיים וצרכניים אלו.

מושגי יסוד ורקע בתחום צרכנות ברת קיימה

צריכה בת קיימה: שימוש בשירותים ומוצרים משלימים העונים על הצרכים הבסיסיים ומביאים לאיכות חיים טובה, תוך הפחתת השימוש במשאבים טבעיים, בחומרים רעילים ותוך הפחתת הפליטות של פסולת ומזהמים במהלך מחזור החיים של השירות או המוצר וכל זאת מבלי לפגוע בצרכי הדורות הבאים. צריכה בת קיימה משמעה לצרוך ביעילות ולשפר את איכות החיים. צריכה נבונה, הכוונה היא חשיבה לפני הקנייה תוך דאגה לסביבה.

ייצור בת קיימה: יצירה של סחורות ושירותים באמצעות תהליכים ומערכות שאינם מזהמים, משמרים אנרגיה ומשאבים טבעיים תוך שמירה על יעילות כלכלית, בטיחות ובריאות לעובדים, לקהילות ולצרכנים. מטרת הייצור הזה לשפר את המוצרים ו/או את תהליך הייצור במטרה להפחית את צריכת המקורות (משאבי טבע), להפחית שימוש בחומרים מסוכנים ולהפחית את הייצור של פסולת ומזהמים במהלך אספקת המוצרים.

צריכה וייצור בני קיימה: הגברת האפקטיביות והיעילות של התהליכים ושל השירותים וההשקעות, כך שיינתן מענה לצרכי החברה, מבלי לסכן את יכולתם של הדורות הבאים לענות על צרכיהם. מטרת פעילות זו היא הפחתת פליטות, הגברת היעילות ומניעת בזבז מיותר של משאבים.

(מקור: צריכה וייצור בני קיימה- נדב שרצקי- גיאוגרף ומידען, חוקר במינהל מחקר וכלכלה תמ"ת).

תרבות הצריכה (Consumerism): דרך חיים נפוצה כיום בעולם, בעיקר בארצות המערב. תרבות הצריכה שמה במרכז צריכה (קנייה ושימוש) מוגזמת של מוצרים ומותגים, מעבר לצרכי הקיום ההכרחיים של האדם. הצריכה מושפעת מפרסום אליו נחשפים האזרחים בכל מקום וזמן (מתוך ערכת קיימות כי הכל קשור, משרד החינוך)